

ทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์

นำเสนอเมื่อ : 18 พ.ย. 2552

ทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

บัดนี้ จักแสดงธรรมะเป็นเครื่องอบรมในการปฏิบัติบรูมจิต ในเบื้องต้นก็ขอให้ทุก ๆ ท่านตั้งใจนอบน้อมนมัสการ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตั้งใจถึงพระองค์พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งใจสำรวมกายวาจาใจให้เป็นศีล ทำสมาธิในการฟัง เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม

ปัญญาในธรรมนั้นโดยตรงคือในสังขธรรม ธรรมะที่เป็นตัวความจริง สังขธรรมในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้ทรงแสดงสั่งสอนเป็นหลักใหญ่ ๆ ก็คือหลักอริยสัจทั้ง ๔ จะใดแสดงสมุทัยอริยสัจ หรือทุกขสมุทัยอริยสัจ อริยสัจคือทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ สืบต่อจากทุกขอริยสัจ อริยสัจคือทุกข์ที่ใดแสดงแล้ว

๑. ตัณหา ๓

ทุกขสมุทัยอริยสัจ อริยสัจคือทุกขสมุทัยนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงยกตัณหาความดิ้นรนทะยานอยากขึ้นตรัสแสดงชี้ ว่าเป็นสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ โดยได้ตรัสอธิบายไวแปลความว่า ตัณหาชนิดที่เป็นไปเพื่อถือชาติภพใหม่ ไปกับหน้าที่คือความเพลิน ราคะคือความติดใจ

อกิณห์คือยินดียิ่งในอารมณ์นั้น ๆ อันได้แก่ กามตัณหา ตัณหาในกาม ภวตัณหา ตัณหาในภพ วิภวตัณหา ตัณหาในวิภพ

อธิบายต่อไปได้ว่า **ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก เป็นไปเพื่อถือชาติภพใหม่** คือนำไปให้เกิดอีกในชาติภพใหม่ เป็นไปกับหน้าที่คือความเพลิน ราคะคือความติดใจยินดี มีความอกิณห์ยินดียิ่ง ๆ ขึ้นไปในอารมณ์นั้น ๆ

๒. กภชาติใหม่ในปัจจุบัน

คำแรกที่ว่า เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่นั้น คือให้เกิดอีกในชาติภพต่อไป แต่ก็อาจอธิบายเป็นปัจจุบันได้ว่า อันทกษัตริย์หรือว่าชาติภพอย่างละเอียดนั้น คือความเป็นขึ้นใหม่ ๆ ของจิตใจในปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนำไปเป็นไปใหม่ ๆ นั้น ๆ ได้ กล่าวคือตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนั้นที่เป็นไปในสิ่งหนึ่ง เป็นไปในสิ่งนี้ เมื่อเป็นไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ก็นำไปเป็นไปในสิ่งอื่นต่อไปอีก ทำให้เป็นเราเป็นของเราในสิ่งต่างๆ เรื่อยไปโดยไม่จบถวน

เช่นว่า **ตัณหาต้องการสิ่งหนึ่ง เมื่อได้สิ่งนั้นแล้วตัณหาที่ต้องการสิ่งใหม่ต่อไปอีก เมื่อได้มากก็ต้องการสิ่งใหม่ต่อไปอีก** ซึ่งท่านเปรียบเทียบเหมือนอย่างว่า เหมือนอย่างไฟไม่ยอมเชื่อ เมื่อออกไฟขึ้นไฟก็ติดฟืนไมหรือไมที่กอกไฟไหม้ และเมื่อนำไมฟืนมาใส่ไฟเข้าอีก ไฟก็ติดไมฟืนที่ใส่ใหม่นั้นเผาให้เป็นถ่านไป แล้วก็ใส่ฟืนเข้าอีกไฟก็ติดอีก เพราะฉะนั้นไฟจึงต้องการฟืนใหม่ ๆ ที่จะตองใส่ไฟให้ไม่จกจบถวน จะกำหนดว่าเพียงสืบทอดก็พอหาได้ไม ไฟก็จะไหม้สืบทอดหมดไป และตองเอาฟืนมาใส่เข้าอีกสืบทอด ก็ไหม้หมดไป เอาใส่อีกสืบทอดก็ไหม้หมดไป

และยิ่งใส่มากไฟก็ยิ่งกอกโตขึ้น และกินเชื้อมากขึ้น เหมือนอย่างไฟที่มีต้นไฟเพียงไฟฟ้ายอร์ดู หรือไม้ขีดก้านเดียว ก็ลุกไหม้บ้านเรือนเป็นกองโตมากมายเป็นสิบ ๆ หลั ก็ไม่พอกไฟอยู่คนเดียว ตัณหาที่เช่นเดียวกัน เมื่อได้สิ่งหนึ่งก็เหมือนอย่างเป็นเชื้อไฟ ที่ถูกตัณหาคือไฟ ไฟคือตัณหาไหม้หมด ก็ตองการเชื้อที่สองเป็นเชื้อใหม่ เกิดเป็นตัวเราของเราอยู่ในสิ่งเหล่านั้นเรื่อยๆ ไป ตัวเราของเรานั้นก็กอกโตขึ้น กอกโตขึ้น จนไม่มีที่สุด

อันนี้แหละเป็นลักษณะของคำว่า เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่ คือชาติภพนั้นก็เกิดเป็นตัวเราของเราเองในสิ่งทั้งหลายในโลก เพราะฉะนั้น จึงได้มีพระพุทธภุมิตที่ตรัสเอาไว้ว่า **แมจะใครเขาตองตั้งลูกหนึ่งสองลูก ก็คงไม่เพียงพอแก่ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนั่นเอง ศัพทบาลีท้าวว่า ไปโนพวกัฎา ที่แปลว่าเป็นไปเพื่อถือเอาภพใหม่ ก็คือเป็นตัวเราของเราใหม่ แล้วก็ใหม่ แล้วก็ใหม่ อยู่เรื่อยๆ ไปตั้งที่กล่าวมาแล้ว แต่ในการอธิบายนั้นได้ใช้คำว่าชาติภพซึ่งเป็นคำมักจะถูกตูดกัน หรือกภชาติ แต่ชาติภพนั้นก็เป็นสิ่งที่คุณกันเช่นเดียวกัน คือเกิดเป็น หรือเป็นเกิด เกิดเป็นเราของเรา เป็นเกิดเราของเราขึ้นมา นี้คือภพ หรือกภชาติ หรือชาติภพ ดังที่กล่าวมาแล้ว**

๓. นันทิ ราคะ

มาถึงอีกบทหนึ่งที่ว่า **ไปกับ นันทิ** คือความเพลิดเพลิน **ราคะ** คือความติดใจยินดี ก็คือมีความเพลินและความติดใจยินดีไปด้วยกันกับความดิ้นรนทะยานอยาก คือว่าความดิ้นรนทะยานอยากนั้นเกิดในสิ่งใด ก็เพลินอยู่ในสิ่งนั้น ติดใจยินดีอยู่ในสิ่งนั้นด้วย หรือจะกล่าวว่าราคะติดใจยินดีอยู่ในสิ่งใด ก็ดิ้นรนทะยานอยากอยู่ในสิ่งนั้นด้วย เพราะฉะนั้น ความเพลิน ความติดใจยินดี กับความดิ้นรนทะยานอยาก จึงไปด้วยกัน

เพราะฉะนั้น จึงจะ **ได้ยาก เพราะเหตุว่าผู้ที่มิได้ตัณหาที่กำกับจิตใจอยู่ ไม่ตองการที่จะละตัณหา** เพราะยังมีความเพลินมีความติดใจยินดีอยู่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ยอมจะละ ยังอยากที่จะรักษาตัณหาเอาไว้ ยิ่งอยากที่จะอยู่กับตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก ก็เพราะว่าตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากนี้ เป็นเหตุให้เกิดสุขเวทนา คือเวทนาที่เป็นสุขโดยดียว ไม่ใช่ออกให้เกิดทุกข์อย่างเดียว

และแม้เวทนาที่เป็นสุขนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นตัวทุกข์อยู่ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ทนอยู่ไม่ได้ ตองแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ได้ทุกข์ปนสุข ได้สุขปนทุกข์ ไปอยู่ เหมือนอย่างหิวก็เป็นทุกข์ บริโภคอาหารอิ่มก็เป็นสุข แล้วหิวขึ้นใหม่ก็เป็นทุกข์ บริโภคอาหารใหม่ก็เป็นสุข เป็นสุขปนทุกข์อยู่ดังนี้

๔. เหตุให้ละตัณหาได้ยาก

เพราะฉะนั้น **เมื่อยังมีจิตใจไม่ละเอียดด้วยสติและปัญญา จึงยากที่จะกำหนดรู้ และรับรองว่าตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์** แม้ว่าทุกคนจะรู้จักตัวตัณหาอยู่ในใจของตัวเอง คือสำหรับที่เป็นตัณหาอหึสย์ ตัณหาของละเอียดที่นอนเนื่องอยู่นั้นอาจจะไม่รู้ แต่ว่าตัณหาที่ปรากฏขึ้นในใจเป็นความดิ้นรนทะยานอยากอมร และความเพลินก็อมร ความติดใจยินดีก็อมร ฉะนั้นจึงยังไม่อยากที่จะละ การละจึงเป็นไปไม่ได้ด้วยยาก

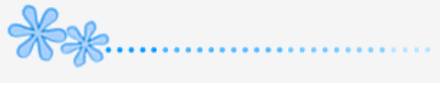
แต่แม้เช่นนั้นเมื่อใช้ปัญญาพิจารณาแล้วก็ยอมจะรู้ได้ เบื้องต้นก็ตองรู้ตามที่ตั้งสั่งสอนไว้ตรงๆ นี้ว่า **ตัณหาไปกับนันทิคือความเพลิน ราคะคือความติดใจยินดี** จะได้ว่าเพราะเหตุนี้เองจึงทำให้ละได้ยาก แต่เมื่อตั้งใจจะละก็ยอมละได้ แต่ใหญ่ไว้ว่าความเป็นไปของตัณหาเป็นดังนี้ก่อน และเป็นลักษณะของตัณหา

๕. อกิณห์ ความเพลินเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

อีกประการหนึ่ง อกิณห์ยินดียิ่งขึ้น เพลิดเพลินยิ่งๆ ขึ้นไปในอารมณ์นั้นๆ ก็เป็นคำอธิบายให้ชัดขึ้นว่า **อกิณห์คือความดิ้นรนทะยานอยาก ไปพร้อมกับความเพลิน และความติดใจยินดีนั้น ก็เป็นไปในอารมณ์นั้นๆ** นั่นเอง แล้วก็มากยิ่งขึ้น มากยิ่งขึ้น ยากที่จะลดถอย ยากที่จะลดน้อยลง มีแต่จะมากยิ่งขึ้น มากยิ่งขึ้น คือว่าเมื่อรับอารมณ์นั้นๆ ดังที่ทุกคนรับอารมณ์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำอยู่ทุกเวลา ตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยาก พร้อมทั้งความเพลินและความติดใจยินดี ก็ยิ่งทวีมากขึ้นๆ จนยากที่จะยับยั้งได้

อันนี้ก็เป็นการอธิบายในบทต้นๆ ๒ บท คือบทที่ว่า **ไปโนพวกัฎา** เป็นไปเพื่อถือเอาชาติภพใหม่ และบทว่า **นันทิราคะสหคตา** ไปกับนันทิคือความเพลิน และราคะคือความติดใจยินดี ก็ทำให้มีความอกิณห์ยินดีเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป จนทำให้เหมือนอย่างเป็นไฟกองเล็ก แล้วก็กลายเป็นกองโตขึ้น กอกโตขึ้น ดังที่กล่าวอุปมามาแล้วในเมืองตน

นี่แหละเป็นลักษณะของตัณหาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสั่งสอนไว้ อันทุกคนควรจะกำหนดดูให้รู้จักที่จิตใจของตัวเอง ว่านี่แหละเป็นทุกขสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ ต่อไปก็ขอให้ตั้งใจฟังสวดและตั้งใจทำความสงบสืบต่อไป

ขอบคุณธรรมจักร